

Stavovi i vjerovanja u alternativne religije studenata Fakulteta filozofije i religijskih znanosti s posebnim naglaskom na astrološku religiju

Stipe Tadić*

Sažetak

Od svojih početaka čovjek je duhovno biće, a njegovom duhovnošću i religioznošću bave se različite znanstvene discipline. Nakon dominacije velikih monoteističkih religija i sekularizirane moderne, postmoderna je iznjedrila cijeli niz različitih alternativnih religija (u odnosu na dominantno kršćanstvo) objedinjenih pod nazivom New Age — slabo povezana mreža organizacija i pojedinaca, koje povezuju zajedničke svjetonazorske vrijednosti te vizija kozmičkih promjena. Kako bismo ispitali vjerovanje u ideje alternativnih religija, proveli smo anketno, empirijsko istraživanje studenata diplomskoga i preddiplomskoga studija Filozofskoga fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu (N = 78 ispitanika). Rezultati indiciraju da, unatoč većinskomu pripadanju Katoličkoj crkvi, velik postotak ispitanika vjeruje u ideje alternativne New Age religije i astrološkoga praznovjerja.

Ključne riječi: religija, religioznost, New Age, alternativne religije, empirijsko istraživanje

Uvod

Čovjekova duhovnost i religioznost već je dugo predmet interesa različitih društvenih disciplina — antropologije, sociologije, psihologije, teologije, povijesti i dr. Unatoč tomu, teško ju je, gotovo nemoguće definirati. Nepodijeljeno je, međutim, mišljenje autora koji se ozbiljno bave tom tematikom da je fenomen religije i religioznosti, kao njegova subjektivnoga očitovanja, kompleksan, multidimenzionalan i slojevit, te da se sastoji od brojnih sastavnica, odnosno dimenzija. Charles Glock (1972) u svojem multidimenzionalnom modelu religije i religioznosti navodi sljedeće temeljne dimenzije složenoga fenomena religije i religioznosti: religijsko vjerovanje (ideološka dimenzija), intelektualna dimenzija (sadržaj vjere), religiozno iskustvo (iskustvena dimenzija), dimenzija ritualne

* Prof. dr. sc. Stipe Tadić, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-adresa: stadic@hrstud.hr

prakse (privatne i javne) te značenje vjere za osobni život (emocionalno i fizičko zdravlje, duhovno blagostanje, sreća i zadovoljstvo).

Svakako je potrebno spomenuti i Mervina F. Verbita (1970), čiji se model religioznosti sastoji od šest sastavnica: rituala, doktrine, emocija, znanja, etičnosti i zajednice. Svaka se navedena komponenta mjeri kroz četiri dimenzije, tvoreći tako model od čak 24 dimenzije.

Unatoč postojanju različitih modela koji pokušavaju što cjelovitije opisati kompleksni i slojeviti fenomen religije i religioznosti, općeprihvaćeno je mišljenje da je duhovnost i religioznost jedna od temeljnih (antropoloških) potreba ljudi. Povijest čovječanstva o tom zorno svjedoči, a dokazi o vjerovanjima prvobitne ljudske zajednice kroz svu povijest govore tomu u prilog. Od prvoga Adama i prve Eve ljudska je zajednica kroz svu svoju povijest pokušavala (pro)naći smisao života, unijeti smisao u neobjašnjive događaje u svojoj okolini i naći konačne odgovore na pitanja smisla ljudskoga postojanja na zemlji.

Religija se određuje kao sustav simbola, shvaćanja, vjerovanja, ponašanja, obreda i ceremonija, uz pomoć kojih pojedinci stavljaju sebe u odnos sa svetim, s Bogom ili s nadnaravnim svijetom, te s drugima. Osim toga, od sustava religija religiozna osoba dobiva niz vrijednosti prema kojima se ravna, prosuđuje naravni svijet, uskladuje svoje ponašanje s društvom i uređuje svoje odnose s drugima (English i English, 1976).

Nezaobilazni sadržaji koje nalazimo u svakoj religiji su: 1) sustavi simbola i simboličkoga izražavanja; 2) društvena zajednica i institucija; 3) osobni život nadahnut vjerom (Ćorić, 1997).

No, bez obzira na različite modele i mnogobrojne definicije, općeprihvaćeno je mišljenje da je središnja značajka i univerzalno obilježje svih religija, odnosno njezino bitno načelo, vjerovanje u sveto (Durkheim, 2008; Otto, 1971) i odnos prema Nadnaravnom (Ćorić, 1997). Iako se u različitim religijama manifestira na različite načine, ciljem religije može se smatrati upravo taj odnos pojedinca i Nadnaravnoga (bića).

1. Religija u postmodernom društvu

Sociologija religije, kao uostalom bilo koja druga društvena znanost, ne bavi se pitanjima Božje opstojnosti. Takva su pitanja eminentno svjetonazorska. A budući da nema znanstvenoga nazora na svijet, ta su pitanja ponajprije stvar vjerovanja i osobnoga opredjeljenja. Takva pitanja, uostalom, nisu „predmet” znanstvenoga diskursa, niti se znanstvenom metodom(logijom) mogu potvrditi ili osporiti. Međutim, vrlo mnogo je dokaza koji svjedoče o ukorijenjenosti, snazi i učincima religije i religioznosti u društvenom, povijesnom i sociokulturnom okružju čovječanstva. Nije stoga ni iznenađujuće što u turbulentnu vremenu postmoderne epohe, u kojoj prema sociološkim konstrukcijama živimo, nakon sekularizacijskih iskušenja, religija i religioznost ne samo da nije nestala, nego pokazuje čvrstu ukorijenjenost, pokazujući svoje različite i raznorodne pojavne oblike, metamorfoze, nepredvidljiva lica i maske (Jukić, 1997).

Religija i religioznost nam pomažu da od životne zbrke napravimo smisao, osigurava (čvrste) temelje i strukturu, pruža motivaciju, potiče altruizam, povezuje pojedince u zajednicu itd.

Suvremeni život užurban je i dinamičan, ne samo u području razvoja tehnologije, nego i u području ljudskoga življenja, uključujući i kulturno–duhovne aspekte. Moderno je društvo, unatoč do nedavno nezamislivomu tehnološko–tehničkomu napretku, postalo društvom površnosti, zabave i razbibrige, ali i kulturno i duhovno siromašno društvo. Razočaravši se u neostvarene ideale moderne, u postmodernom, postsekularnom društvu, religija i religioznost se s margina društvenoga života vraćaju na pozornicu života, jačaju i ponovno postaju središtem društvene i javne pozornosti. Ako je za modernu, Weberovski rečeno, temeljno obilježje demitologizacija svijeta i racionalizacija društva, postmoderna je obilježena remitizacijom, ezoterijskim i okultnim učenjima, praznovjerkama i iracionalizmima. To je moguće jer je postmoderno društvo, društvo oslabljene misli (Vattimo i Rovatti, 1983), koje širom otvara vrata takvim društvenim pojavnostima. Naime, postmodernomu čovjeku materijalna dobra i visoka tehnološka i tehnička razina života nije donijela sreću i zadovoljstvo ni smisao, nego stres, besmisao života, nezadovoljstvo i duhovnu prazninu. U tu duhovnu prazninu, po već utabanim konzumerističkim kanalima, razni „guru“, „duhovni vode“, „životni treneri“, „karizmatici“, „iscjelitelji“ i „proroci novoga doba“, manipulirajući ljudskim autentičnim religioznim potrebama, prodaju svoje ideje postmodernim potrošačima i tražiteljima smisla, obećavajući im, ozdravljenje, instant sreću i ispunjenje.

Taj duhovni hipermarket religijskoga tržišta nudi uistinu razne proizvode suvremenim tr(a)žiteljima sreće (Tadić, 2012). Često za popriličan novac i, važno je napomenuti, bez ikakve odgovornosti za posljedice svojih „duhovnih proizvoda“.

2. *New Age i alternativne religije*

Od svojega nastanka 70–ih godina 20. stoljeća, *New Age* izaziva puno pozornosti i kontraverza u svijetu, ali i u znanstvenoj zajednici, koja se još uvijek nije usuglasila oko definicije toga svjetonazorsko–(pseudo)religijskoga konstrukta.

New Age je iznimno velika, slabo povezana mreža organizacija i pojedinaca, koje povezuju zajedničke svjetonazorske vrijednosti temeljene u misticizmu i monizmu, te zajednička vizija kozmičkih promjena (dolazak novoga doba i masovnoga prosvjetljenja). Unutar samoga *New Age* pokreta postoji neizbrojivo mnoštvo manjih mreža i pokreta, vođenih raznorodnim i različitim interesima, uzrocima i idejama. Stoga sociolog religije Michael York (1995) *New Age* definira kao termin širega značenja koji obuhvaća različite i raznorodne grupe, koje povezuju očekivanja velike promjene u svemiru (dolazak novoga doba), a koja će se temeljiti na individualnom i kolektivnom razvoju ljudskih potencijala.

Ideje *New Age* nazora na svijet (svjeto–nazora) možemo naći pod raznim terminima — *nova religioznost*, *nova duhovnost*, *novi savez*, *zapadnjački ezoterizam* i dr. Bez obzira koji naziv uzeo, zbog svojih religijsko–religioznih obilježja za

mnoge je postao „nova religija”, za druge pak, zbog svoje težnje za cjelovitim znanjem „univerzalna znanost”, istovremeno nudeći rješenje svih ljudskih problema i ostvarenje savršenoga čovječanstva (Lasić, 1997). *New Age* nije religija u konvencionalnom smislu riječi, ali u sebi ima puno religijskih sastavnica. Nije ni filozofija, ali ima (svoju) viziju čovjeka i svijeta. Nije niti znanost, ali svoja vjerovanja temelji na „znanstvenim” zakonitostima. Riječ je o svjetonazorskom eklekticismu koji svoje sinkretističko vjerovanje želi zaodjenuti plaštem moderne znanosti.

On je sinkretički i eklektički duhovni svjetonazor postmoderne koji je koncipiran kao osobni svjetonazor. Carl Gustav Jung tvrdi da takav svjetonazor vuče korijene isključivo iz istočnjačkih religija te da predstavlja »preuzimanje istočnjačkoga obrasca« (Jung, 1990). S druge strane, neki autori smatraju da je riječ o „instant duhovnosti”, „supermarketu ideja”, odnosno o plitkoj religioznosti podložnoj valovima mode i trendova (Danneels, 2000). Treba, međutim, istaknuti činjenicu da *New Age* svjetonazor ima duboke povijesne korijene, i to ne samo u povijesti Istoka, nego još više u povijesti Zapada, tj. zapadnjačkim okultnim učenjima, odnosno preciznije kazano, u zapadnjačkom ezoterizmu i misticizmu.

Svakako temeljno obilježje pripadnika *New Age* pokreta karakterizira eklektički sinkretizam, oni „piju s više izvora”, uzimajući sve što smatraju potrebnim ili najboljim za sebe, bilo to panteizam, animizam, naturalizam, misticizam, ezoterizam, hermetizam, alkemija, teozofija, antropozofija ili kršćanstvo. Naši autori Črpić i Jukić (1998) ističu da *New Age* kombinira potpuno oprečne ideje, primjerice holizam i duhovni pluralizam, osjećaj svjetskoga zajedništva i sakralni narcizam, sotonizam i altruizam. Posljedično, oni dugoročno na svojem duhovnom putu prema samoostvarenju ne pokazuju odanost ni jednomu učenju ili učitelju (Miller, 1990).

Jedno je od glavnih vjerovanja „sve je jedno”, odnosno sve što postoji je povezano i tvori jednu realnost. Također vjeruju da ta konačna realnost nije ni mrtva tvar ni nesvjesna energija, nego svjesnost o postojanju. Pripadnici *New Age* pokreta smatraju da je sve što postoji bog, odnosno božica majka, čija energija struji kroz sve što postoji. Čovjek, budući da je dio povezane realnosti, i sam je bog, odnosno ima božanska obilježja ili karakteristike (Miller, 1990).

Neki autori mišljenja su da se sva različita i raznorodna obilježja *New Age* pokreta daju svesti na tri zajednička obilježja: vjerovanje u moć svijesti, evoluciju duha i holističku (grč. ὅλον, cjelina) viziju svijeta (Črpić i Jukić, 1998).

U središtu *New Age* učenja i prakse osobni je rast i razvoj, pa se s tim ciljem pojedinci koji slijede njegove ideje okreću duhovnosti, alternativnoj medicini, psihologiji i raznim drugim idejama, praksama i tradicijama (Črpić i Jukić, 1998).

U *New Age* pripadaju razni oblici holističke i alternativne medicine (akupunktura, reiki, kiropraktika, joga, homeopatija, aromaterapija, iridologija, liječenje kristalima, kromoterapija, reinkarnacijska terapija, bio–energija i dr.), razni istočnjački iscjelitelji, putnici kroz vrijeme i svemir, magija, kabala, vještičarenje, *wicca*, okultizam, ezoterija, hermetizam, astrologija, spiritizam, teozofija, orijen-

talni misticizam, antropozofija, kanaliziranje, teleportiranje, vjera u karmu i reinkarnaciju, univerzalna religija, sotonizam, raznorodne vrste samo-pomoći i dr.

Iako se *New Age* smatra novom duhovnošću, mnoge njegove ideje ustvari su reciklirane iz tradicionalnih učenja, religija i kultura te isprepletene u novi oblik duhovnosti. Jedan od primjera je vjera u astrologiju.

3. *Astrološka religija*

Astrologija je pseudoznanost koja osobine pojedinca, njihovu interakciju sa svojom okolinom i događaje u njihovu životu povezuje i objašnjava položajem, odnosima i kretanjima planeta i drugih nebeskih tijela. Budući da se u njezinu središtu nalazi čovjek, ona ostaje vjerna geocentričnomu sustavu, unatoč tomu što je geocentrični sustav znanstveno neutemeljen i davno napušten.

3.1. *Povijest astrologije*

Već je spomenuto da od samoga svojega postanka čovjek želi spoznati sebe i svijet oko sebe tražeći odgovore u nadnaravnom. Jedno od najintrigantnijih pitanja na koje čovjek traži odgovor pitanje je predviđanja nesigurne budućnosti. Stoga i ne čudi da su se astrološka vjerovanja pojavila još tijekom 2. tisućljeća pr. Kr. u kalendarskim sustavima drevnih Kaldejaca, koji su nastojali predvidjeti mijene godišnjih doba i interpretirati nebeske pojave kao poruke nebeskih božanstava. Od drevnih astroloških vjerovanja možemo istaknuti i jedan oblik astrologije koji se prakticirao još u prvoj dinastiji mezopotamijskih vladara, gotovo dvije tisuće godina prije Krista, te kinesku astrologiju.

Početak razvoja kršćanstva razvila se je helenistička astrologija, koja se je spojila s babilonskom i egipatskom astrologijom, rezultirajući horoskopskom astrologijom. Osvajanjima Aleksandra Velikoga, isprepliću se grčka, egipatska i azijska astrološka vjerovanja te se šire cijelim antičkim svijetom, uključujući i Rimsko Carstvo.

Tijekom renesanse, astrologija je postala omiljena zanimacija i plemstva i običnoga puka, a njome su se bavili i mnogi poznati astronomi i znanstvenici poput Keplera i Galilea.

Pravi procvat astrološka vjerovanja doživjela su u 19. i 20. stoljeću, a svakodnevno svjedočimo njihovoj daljnjoj popularizaciji i rastu.

3.2. *Objašnjenja vjerovanja u astrološku religiju*

Zašto ljudi uopće vjeruju astrologiji? Spomenimo tek neka od mnogobrojnih socioloških i psiholoških objašnjenja.

Prema konfliktnoj, odnosno marksističkoj teoriji, goleme i ubrzane promjene u društvu tijekom posljednja dva stoljeća dovele su do porasta ezoterično okultne religioznosti kao prosvjeda, izraza nezadovoljstva i pobune protiv racionalističkoga društva i svijeta u kojem čovjek ne živi smislenim životom dostojnim čovjeka, nego je čovjek sveden na puku očitost i korisnost.

Funkcionalistička pak perspektiva smatra da je sve okultno, osobito u obliku astrologije, postalo religijom širokih gradskih masa potrošača i mladeži koju su odgojila sredstva javnoga priopćavanja i masovni mediji, a koja zadovoljava potrebu ljudi za senzacionalnošću i iznenađenjem, što je u postmodernom društvu važnije od istine.

Forer efekt vjerovanje u horoskop objašnjava time da pojedinci često ocjenjuju nejasne i uopćene tvrdnje o svojoj osobnosti i životu (kakve možemo naći u horoskopu) vrlo točnima i specifičnima za sebe (Forer, 1949).

U današnje vrijeme, razlozi su vjerovanja u astrologiju i horoskope raznorodni i različiti. Neki žele znati svoju pojedinačnu sudbinu, neki su znatiželjni, a neki to čine iz zabave i razbibrige. Uglavnom riječ je o uvjerenjima i religijskim sastavnicama koje djeluju na podsvjesnoj razini.

Nadalje, astrolozi i ostali tr(a)žitelji sreće i nade iskorištavaju naše urođene, (darvinovske, evolucijske) nesigurnosti. Naša najveća nesigurnost svakako je strah od trajno nesigurne budućnosti i smrtnosti. Astrologija koristi urođeni ljudski strah, strah od smrtnosti, neizvjesnosti i neuspjeha, obećavajući rješenja za važne i velike izazove u životu. Shermer (2002) iznosi zaključak da ljudi nastoje smanjiti tjeskobu (anksioznost) od nepoznatoga i budućnosti, nalazeći pravilnosti i tamo gdje ih nema. Stoga se događaji, kako bi se smanjila nesigurnost i strah, interpretiraju kao potvrda horoskopskih proročanstava, tj. predviđanja.

Osim toga, ljudi su skloni prihvatiti tvrdnje o sebi za koje bi ustvari željeli da su istinite, osobito ako su pozitivne za nas ili nas oslikavaju u pozitivnom svjetlu. Stoga pojedinci u većoj mjeri vjeruju horoskopu ako je on za njih pozitivan (Hamilton, 2000).

Prema rezultatima jednoga recentnoga istraživanja, čitanje pozitivnoga horoskopa povezano je s pozitivnom interpretacijom događanja, boljom kognitivnom izvedbom i povećanom kreativnosti (Clobert i dr., 2016).

3.3. *Rasprostranjenost vjerovanja u astrološku religiju*

Upišemo li u Google tražilicu riječ *horoskop*, dobit ćemo 24 milijuna rezultata samo na hrvatskom jeziku. Prema podacima Agencije za elektroničke medije, na 16 komercijalnih televizijskih kanala u Hrvatskoj, od kojih je 14 lokalnih, a dva nacionalna, prikazuje se 10 emisija koje se bave astrologijom, tarotom i vidovnjaštvom. U svim dnevnim i tjednim novinama, kao i na internetskim portalima, horoskop je dio „obvezatnoga” sadržaja.

Sve navedeno svjedoči o širokoj rasprostranjenosti i porastu zanimanja za astrološka vjerovanja i religije u postmodernom društvu. U suvremenom društvu, jačanjem individualizma i narcističke samodostatne *New Age* religioznosti, osobna astrološka vjerovanja i horoskopi postaju sve popularnijima. Beck (1996) to objašnjava činjenicom da je moderno društvo društvo visokoga rizika, pa je svako smanjene neizvjesnosti u budućnost (ili privid istoga) poželjno.

Istraživanje Europske komisije iz 2001. godine pokazalo je da čak više od polovice (53%) ispitanika opće populacije smatra da je astrologija znanstveno dokazana disciplina. To nam govori o vrlo velikoj proširenosti astroloških vje-

rovanja, ali i proširenom popularnom uvjerenju da je astrologija „znanstveno dokazana disciplina”, premda nema nikakve veze sa znanstveno „dokazanom disciplinom”.

Istraživanje provedeno 2008. godine u Sjedinjenim Američkim Državama pokazalo je da 84% fakultetski obrazovane populacije ne vjeruje da je astrologija znanstveno dokazana disciplina, a to vjerovanje dijeli samo 62% onih koji su završili samo srednju školu. Očigledno je dakle da su astrološka vjerovanja vezana uz stupanj obrazovanosti ispitanika.

Svakako moramo spomenuti rezultate istraživanja naših autora Črpića i Jukića (1998), prema kojima u horoskop više vjeruju oni koji su kolebljivi u vjeri i »ne znaju jesu li vjernici ili nisu«, osobe ženskoga spola i oni koji samo prigodno mole, odnosno „mole samo u potrebi”. Prema tom istraživanju, 53% ispitanika izjavilo je da čita horoskop iz puke rasonode, unatoč tomu što se tada 87% populacije izjašnjavalo katolicima.

Sukladno tomu istraživanju opće populacije o vjeri i moralu u Hrvatskoj, zanimala nas je proširenost astroloških vjerovanja studenata preddiplomskoga i diplomskoga studija na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove, danas Fakultetu filozofije i religijskih znanosti, i to poglavito zbog svoje specifičnosti. Naime, to je jedini fakultet u Hrvatskoj na kojem postoji studij religijskih znanosti u Hrvatskoj, na kojem se može steći kvalifikacija diplomiranoga religijologa.

4. Cilj istraživanja

Cilj ovoga istraživanja bio je provjera učestalosti praznovjerja i vjerovanja u alternativne religije kod studentske populacije toga specifičnoga studija te njihova povezanost s razinom osobnoga vjerovanja i različitim socio–demografskim obilježjima. To ćemo provjeriti sljedećim postupcima:

P1: Provjeriti postotak (učestalost) ispitanika koji čitaju horoskop i koji vjeruju u njega.

S obzirom na prijašnje rezultate istraživanja, postavljamo sljedeću hipotezu:

H1: a) Većina ispitanika čita horoskop, unatoč tomu što ne vjeruju u njega.

P2: Provjeriti postotak ispitanika koji vjeruju u različite ideje alternativne religije.

S obzirom na prijašnje rezultate istraživanja, postavljamo sljedeću hipotezu:

H2: a) Ispitanici vjeruju u različite ideje alternativne religije.

5. Metodologija

5.1. Ispitanici

Uzorak na kojem je provedeno ispitivanje bio je prigodan, a ispitanici su bili studenti Filozofskoga fakulteta Družbe Isusove, od 2017. Fakultet filozofije i religijskih znanosti u Zagrebu (N = 85).

Budući da 7 ispitanika nije odgovorilo na veći broj čestica (5% ili više), isključeni su iz daljnje obrade podataka. Analize su stoga napravljene na 78 ispitanika (N = 78).

U istraživanju je, prema spolnoj pripadnosti, sudjelovalo 60,3% žena i 38,5% muškaraca. Prosječna dob ispitanika bila je 24 godine (M = 24,6; SD = 5,05; min = 18; max = 50). Struktura je ispitanika s obzirom na bračni status sljedeća: 92,3% ispitanika nije u bračnoj zajednici (N = 72), 2,6% ispitanika je u bračnoj zajednici (N = 2), njih 3,8% živi u izvanbračnoj zajednici (N = 3), a 1,3% (N = 1) je rastavljeno. Većina ispitanika potječe iz urbanih područja (26,9% iz manjega, a 47,4% iz većega grada), a tek manji dio iz ruralnih naselja (15,4%). Riječ je dakle o dominantno urbanoj populaciji. Gotovo polovica ispitanika potječe iz većega grada, a pridodamo li tomu i one koji potječu iz manjega grada, dobijemo vrlo visoki postotak od 74,6% koji potječu iz urbanih sredina. Po ukupnim primanjima kućanstva, 61,6% ispitanika ima primanja veća od 4.500 HRK, a tek njih 3,8% manje od 1.500 HRK mjesečno.

Na pitanje o religioznosti 61,5% ispitanika smatra se religioznom osobom, 1,3% se smatra nereligioznom osobom, 2,6% smatra se uvjerenim ateistom, a 15,4% ničim od navedenoga. Gotovo petina (19,2%) ispitanika uopće nije odgovorilo na to pitanje. Među studentima, dakle, što se vjerske pripadnosti tiče, ima uvjerljivo najveći broj religioznih osoba, ali i poneki od uvjerenih ateista i onih koji sebe drže nereligioznim osobama. Iznenađujuće je velik broj onih koji nisu dali odgovor na to pitanje (19,2%). Znači li to da su kolebljivi u vjeri, ili ih pak možemo pribrojiti onima koji o religioznosti kažu da »nisu ništa od navedenoga«. U svakom slučaju, ukupan se broj takvih kreće oko jedne trećine ispitanika.

57,7% ispitanika navodi da su aktivni članovi Crkve ili vjerskih udruženja, 20,5% navodi da su neaktivni članovi, a 21,8% da nisu članovi takvih udruženja.

5.2. Instrumenti

Kako bismo provjerili navedene hipoteze, primijenili smo Instrument za ispitivanje prisutnosti alternativnih religijskih koncepata u Hrvatskoj koji su upotrijebili Črpić i Jukić (1998) u poznatom socioreligijskom empirijskom istraživanju *Vjera i moral u Hrvatskoj*, što je provedeno na općoj populaciji u Hrvatskoj pod vodstvom pokojnog profesora Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Marijana Valkovića.

Uпитnik se sastoji od 24 tvrdnje koje mjere konstrukt alternativne religioznosti, a obuhvaćaju pitanja koja se tiču praznovjerja i horoskopa, *New Age* vjerovanja, nove religioznosti i gnostičke baštine, ezoterične i okultne religioznosti i sinkretizma.

Ispitanik je na skali Likertovog tipa trebao izraziti svoje slaganje ili neslaganje sa svakom od navedenih tvrdnji.

Kratkim upitnikom prikupljeni su socio–demografski podatci o dobi, bračnom statusu te članstvu u različitim udruženjima i organizacijama (Crkva ili vjerske organizacije, stručna udruženja, političke stranke i dr.).

5.3. Postupak

Anketiranje je provedeno tako da je svakomu ispitaniku podijeljen anketni upitnik i da ga, nakon što ga ispuni, vrati istraživaču. Ispitanicima je pročitana uputa, nakon čega su ispunili upitnik tipa papir–olovka. Prije samoga ispitivanja, bili su informirani o anonimnosti anketiranja, povjerljivosti podataka, te da će se rezultati koristiti isključivo u znanstveno–istraživačke svrhe.

6. Rezultati

Podatci dobiveni provedenim istraživanjem obrađeni su pomoću programa za statističku obradu podataka IBM SPSS Statistics 23.

Prije raščlambe dobivenih podataka izračunata je deskriptivna statistika, koja je prikazana u Tablici 1. Važno je napomenuti da se ispitanici nisu bitno razlikovali u mjerenim varijablama s obzirom na socio–demografska obilježja: spol, dob, bračni status, veličinu mjesta iz kojega potječu i ukupan dohodak kućanstva iz kojega potječu.

Tablica 1. Deskriptivna statistika

Table 1. Descriptive statistics

Spol		Dob		Bračni status	
Muškarci	38,5%	<30	83%	Neoženjen/neudana	92,3%
Žene	60,3%	30–40	14%	Oženjen/udana	2,6%
		>40	2,5%	Živi s partnerom bez civilnoga i crkvenoga braka	3,8%
				Rastavljen/rastavljena	1,3%
Tip naselja u kojem je rođen		Mjesečni prihodi domaćinstva		Članstvo u udruženjima i organizacijama	
Selo	15,4%	<1500 HRK	3,9%	Crkva ili vjerska organizacija	78,2%
Manje mjesto	10,3%	1500–2500 HRK	11,5%	Sportski ili rekreacijski klub	43,5%
Manji grad	26,9%	2500–4500 HRK	20,5%	Umjetničko, glazbeno ili obrazovno društvo	39,7%
Veći grad	47,4%	4500–7000 HRK	24,4%	Sindikata	3,8%
		>7000 HRK	37,2%	Politička stranka	14,1%

Prvo istraživačko pitanje odnosilo se na vjerovanja u horoskop i učestalost čitanja horoskopa. Za tvrdnju »Vjerujem u horoskop jer mi poprilično točno progđa budućnost« rezultati pokazuju da nitko od ispitanika u potpunosti ne vjeruje u horoskop, a čak 79,5% izjasnilo se da se ta tvrdnja uopće ne odnosi na njih.

Na prethodno pitanje čak četiri petine ispitanika odgovorilo je da se pitanje vjerovanja u horoskop na njih uopće ne odnosi, ali s tvrdnjom »Horoskop čitam iz razonode i znatiželje« suglasila se gotovo trećina (30,7%) ispitanika, a 59% ispitanika da se ne slažu s tom tvrdnjom.

Kako bismo odgovorili na drugo istraživačko pitanje, izračunali smo frekvencije za sve ostale tvrdnje upitnika. Rezultati pokazuju da se dio ispitanika slaže sa svakom tvrdnjom, koje predstavljaju različite ideje alternativnih religija, *New Age* i praznovjerja. Najviše ispitanika izrazilo je slaganje sa sljedećim tvrdnjama: »Zemlja je naša kozmička majka i kao takvu je treba poštovati« (43,6%); »Alternativna medicina jednako je uspješna kao i klasična« (33,3%); »Zlo i dobro samo su dvije strane iste stvarnosti« (32%); »Ima ljudi koji mogu baciti kletvu, urok, prokletstvo« (32%); »Transcendentalnom meditacijom čovjek oslobađa svoje duhovne potencijale« (28,2%); »Jedino pravo zlo nije grijeh, nego neznanje o vlastitoj naravi« (28,2%); »Moderna znanost sve više potvrđuje istinitost drevnih učenja o duhovnosti svemira« (26,9%).

Tablica 2. Postotci za slaganje s tvrdnjama o idejama alternativnih religija
Table 2. Percentages on agreement with claims about ideas stemming from alternative religions

Tvrdnja	Slaže s tvrdnjom	Tvrdnja	Slaže s tvrdnjom
Sve su religije u biti iste.	24,3%	Ne volim prelaziti ulicu preko koje je prešla crna mačka.	1,3%
Svejedno je vjeruješ li u Budhu, Muhameda ili Krista, važno je da u nekoga vjeruješ.	21,8%	U nekim važnijim prilikama u životu ponavljam radnje i izgovaram riječi koje mi donose sreću.	20,5%
Sve religije trebalo bi stopiti u jednu.	15,4%	Moderna znanost sve više potvrđuje istinitost drevnih učenja o duhovnosti svemira.	26,9%
Čovjek se spašava vlastitom energijom, bez Božje intervencije.	8,9%	Alternativna medicina jednako je uspješna kao i klasična.	33,3%
Ne vjerujem u Boga, ali vjerujem da postoji nešto nadzemaljsko.	12,8%	Zasigurno se može ustvrditi kako svemirci ponekad posjećuju Zemlju.	9%
Svijetom vlada kozmička inteligencija.	23,1%	Zlo i dobro samo su dvije strane iste stvarnosti.	32%
Mogućnost ponovnog rađanja mora postojati jer se čovjek u jednom životu ne uspijeva ostvariti.	16,6%	Neke osobe mogu stupiti u kontakt s mrtvima.	23%

Vjerujem u horoskop jer mi prilično točno pogodaa budućnost.	3,8%	Ima ljudi koji mogu baciti kletvu, urok, prokletstvo.	32%
Horoskop čitam iz rasonode i znatiželje.	30,7%	Zemlja je naša kozmička majka i kao takvu ju trebamo poštivati.	43,6%
Slaganje ili neslaganje horoskopskih znakova pridonosi uspjehu, odnosno neuspjehu braka.	3,9%	Transcendentalnom meditacijom čovjek oslobađa svoje duhovne potencijale.	28,2%
Kada se poklope kazaljke sata, netko obično misli na mene.	6,4%	Jedino pravo zlo nije grijeh, nego neznanje o vlastitoj naravi.	28,2%
Broj 13 možda i nije nesretan, ali ne volim kada zapadne baš mene.	7,7%	Smatram se religioznom osobom.	61,5%

Provjerili smo i utjecaj povezanosti nekih varijabli. Rezultati pokazuju da je varijabla religioznosti bitno povezana s varijablom vjerovanja u horoskop — osobe koje se izjašnjavaju religioznima i uvjerenim ateistima manje su sklone vjerovati u horoskop te da im on točno predviđa budućnost ($r = 0,276$, $p < 0,05$). Varijabla religioznosti se nije pokazala bitno povezanom s varijablom čitanja horoskopa iz rasonode i znatiželje.

Provjerili smo i povezanost varijable religioznosti s tvrdnjom »Zemlja je naša kozmička majka i kao takvu treba ju poštivati«, za koju je najveći postotak ispitanika izrazio slaganje. Rezultati pokazuju da su te dvije varijable statistički bitno povezane ($r = 0434$, $p < 001$).

7. Rasprava

Provedeno istraživanje potaknuto je istraživanjem i upitnikom koji su razvili naši autori Črpić i Jukić (1998), a koji ispituje vjerovanje u različite *New Age* ideje i praznovjerja.

Prvim istraživačkim pitanjem provjerili smo koliko ispitanika vjeruje u horoskop »jer im poprilično točno pogodaa budućnost«. Rezultati pokazuju da nitko od ispitanika u potpunosti ne vjeruje u horoskop, a četiri petine (79,5%) izjasnilo se da se ta tvrdnja uopće ne odnosi na njih. S druge pak strane, 30,7% ispitanika izjavilo je da horoskop čitaju iz rasonode i znatiželje. Takvi su rezultati u skladu s nalazima Črpića i Jukića (1998). Taj nam se nalaz čini vrlo zanimljiv i potiče na razmišljanje — u zemlji u kojoj se 86,28% građana izjašnjava kao katolici, u našem uzorku u kojem se 61,5% ispitanika (od 81,5% koji su odgovorili na to pitanje) smatra religioznom osobom, a 78,2% ispitanika se izjašnjava članom crkvene ili vjerske organizacije (od toga 57,7% navodi da su aktivni članovi), kako to da tako velik postotak ljudi čita horoskop? I to unatoč činjenici što 79,5% ispi-

tanika izjavljuje da ne vjeruju u horoskop? Je li to čitanje uistinu potaknuto znatiželjom i razbibrigom ili je pokazatelj nekih skrivenih, latentnih praznovjerja?

Rezultati u sklopu drugoga istraživačkoga pitanja, koje ispituje vjerovanje u različite ideje alternativne religije, pokazuju da se dio ispitanika slaže sa svakom tvrdnjom, a velik broj ispitanika se slaže s pojedinim tvrdnjama koje se odnose na *New Age* ideje, alternativnu medicinu i praznovjerja. Čak 43,6% ispitanika smatra da je Zemlja naša kozmička majka i kao takvu ju treba poštovati, što je jedna od tipičnih *New Age* ideja, ali se može shvatiti i kao manifestacija ekoloških tendencija. Osobito je zanimljivo da 32% ispitanika smatra da ima ljudi koji mogu baciti kletvu, urok, prokletstvo, što je u suprotnosti s kršćanskom naukom.

Rezultate bi svakako bilo dobro promatrati i imajući na umu da se radi o studentima, dakle budućim visoko obrazovanim članovima društva. Imamo li to na umu, zanimljivo je da tako velik broj ispitanika vjeruje u *New Age* ideje i horoskop, osobito uzmemo li u obzir Millerovu hipotezu da je vjerovanje u horoskop indikator laičke znanstvene nepismenosti (2004).

Naše je istraživanje imalo nekoliko nedostataka. Iako je cilj bio ispitati upravo studente religijskih znanosti, to nam je ujedno i faktor koji ograničava generalizaciju. I konačno, nismo imali kontrolnu grupu s kojom bismo usporedili te rezultate, što je svakako jedan od ciljeva koje bi trebalo ostvariti u budućnosti.

Kao prednost ovoga istraživanja ističemo činjenicu da je provedeno na relativno velikom uzorku i na jednoj specifičnoj populaciji. Svakako je zanimljivo istražiti što o raznim alternativnim religijskim idejama misle studenti tako specifičnog studija na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti.

U budućnosti bi bilo dobro provesti istraživanje s većim uzorkom i kontrolnom grupom, kako bismo mogli usporediti razlikuje li se ta populacija od opće. Bilo bi zanimljivo i provesti longitudinalno istraživanje te provjeriti mijenjaju li se vjerovanja u ideje alternativne religije u funkciji novih spoznaja koje studenti dobivaju na studiju.

Zaključak

U ovom istraživanju ispitivali smo vjerovanja studenata Fakulteta filozofije i religijskih znanosti u neke *New Age* ideje, alternativne religije, s posebnim interesom za astrološku religiju.

Rezultati su pokazali da 79,5% ispitanika ne vjeruje u horoskop, ali i da ga gotovo trećina njih (30,7%) čita iz rasonode i znatiželje. Taj je dio ispitanika pokazao slaganje sa svim idejama alternativne religije, a najveće slaganje je s tvrdnjom da je Zemlja naša kozmička majka i kao takvu ju treba poštovati (43,6%).

Ovo istraživanje predstavlja nastavak smjera u sociologiji religije koji se bavi problematikom rasprostranjenosti vjerovanja u različite *New Age* ideje. No, donosi i jedan specifičan doprinos, ciljano ispitujući jednu specifičnu populaciju, onu studenata religijskih znanosti i filozofije, koji se u sklopu svojega školovanja educiraju upravo u području interesa ovoga rada.

Dobiveni su rezultati uglavnom u skladu s nalazima prijašnjih istraživanjima provedenima u svijetu i Hrvatskoj, a svakako potiču na razmišljanje i ukazuju na potrebu za daljnjim i dubljim proučavanjem vjerovanja u *New Age* i astrološku religiju.

Literatura:

- Beck, Ulrich (1986). *Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere*. Frankfurt: Moderne.
- Clobert, Magali; Van Cappellen, Patty; Bourdon, Marianne; Cohen, Adam B. (2016). Good Day for Leos: Horoscope's Influence on Perception, Cognitive Performances, and Creativity. *Personality and Individual Differences*, 101, 348–355.
- Črpić, Gordan; Jukić, Jakov (1998.) Alternativna religioznost. *Bogoslovska smotra*, 68(4), 589–617.
- Ćorić, Šimun Šito (1997). *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Danneels, Godfried (2000). *Krist ili vodenjak: Katolička prosudba sekta i New Agea*. Split: Verbum.
- Durkheim, Émile. (2008). *Elementarni oblici religijskog života*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- English, Horace B.; English, Ava C. (1976). *A Comprehensive Dictionary of Psychological and Psychoanalytical Terms*. New York: David McKay Company.
- European Commission (2001). *Europeans, science and technology*. URL: http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/ebs_154_en.pdf (30.05.2019.)
- Forer, Bertram R. (1949). The Fallacy of Personal Validation: A Classroom Demonstration of Gullibility. *The Journal of Abnormal Psychology*, 44, 118–121.
- Glock, Charles Y. (1972). On the Study of Religious Commitment. U: Joseph E. Faulkner (ur.), *Religion's Influence in Contemporary Society: Readings in the Sociology of Religion* (str. 38–56). Ohio: Charles E. Merrill.
- Hamilton, Margaret (2000). Who believes in astrology?: Effect of favorableness of astrologically derived personality descriptions on acceptance of astrology. *Personality and Individual Differences*, 31, 895–902.
- Jukić, Jakov (1997). *Lica i maske svetoga: Ogledi iz društvene religiologije*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Jung, Carl Gustav (1990). *O religiji i kršćanstvu*. Đakovački Selci: Župski ured.
- Lasić, Hrvoje (1997). New Age — “nova religija” modernog doba. U: Mijo Nikić (ur.), *Novi religijski pokreti* (str. 181–200). Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove.
- Miller, Elliot (1990). *A Crash Course On The New Age Movement: Describing And Evaluating A Growing Social Force*. Ada: Baker Publishing Group.
- National Science Board (2008). *Science and Engineering Indicators 2008*. Arlington: National Science Foundation.
- Otto, Rudolf (1971). *Das Heilige: Über das irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*. München: CH Beck.
- Shermer, Michael (2002). *Why People Believe Weird Things: Pseudoscience, Superstition, and Other Confusions of Our Time*. New York: Henry Holt and Company.
- Tadić, Stipe (2012). Postmoderni tr(a)žitelji sreće. U: Mijo Nikić i Kata Lamešić (ur.), *Religije i sreća: Zbornik radova interdisciplinarnog i interkonfesionalnog simpozija održanog u Zagrebu 7. prosinca 2012.* (str. 153–167). Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu.
- Vattimo, Gianni; Rovatti, Pier Aldo (1983). *Il pensiero debole*. Milano: Feltrinelli.

- Verbit, Mervin F. (1970). *The Components and Dimensions of Religious Behavior: Toward a Reconceptualization of Religiosity*. U: Philip E. Hammond i Benton Johnson (ur.), *American mosaic: Social Patterns of Religion in the United States* (str. 24–39). New York: Random House.
- York, Michael (1995). *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neo-Pagan Movements*. London: Rowman & Littlefield.

Attitudes on and Beliefs in Alternative Religions of the Students of the Faculty of Philosophy and Religious Studies with a Special Accent on Astrological Religions

Stipe Tadić*

Summary

Human beings have been spiritual since pre-historic times, and it is therefore no wonder that various scientific disciplines deal with the issues of religion and religiosity.

After the long-standing dominance of the great monotheistic religions, the modern period has brought with it the process of secularization, and so it seemed that religions and religiosity would soon be extinct. However, the post-modern period has witnessed a revitalization of religion and a bourgeoning of various new and alternative religious beliefs, all under the umbrella term „New Age.“

In Croatia the vast majority of the population declares itself as Catholic. Nevertheless, previous research has shown that a significant proportion of the population believes in ideas stemming from alternative religions.

This research examines whether students in the Religious Studies Programme differ from the general population in regard to these beliefs. We have conducted empirical research based on 85 students, using an instrument previously developed by Croatian authors. The results indicate that a large percentage of the participants believes in various ideas stemming from alternative religions. It is interesting to note that many are members of the Catholic Church, and that they read the daily horoscope although they do not believe in it.

This research is, despite certain methodological limitations, an important step forward in acquiring a better understanding of post-modern man's religiosity and his beliefs.

Key words: religion, religiosity, New age, alternative religiosity, empirical research

* Stipe Tadić, Ph.D., Professor at the Croatian Studies, University of Zagreb. Address: Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: stadic@hrstud.hr